

Odkud pocházím.....

Když jsme byly se sestrou malé, pomalu každé prázdniny a někdy i Vánoce jsme trávily u babičky a u tet ve slovenských Jaklovcích. Víska má dnes okolo 1900 obyvatel, založena byla roku 1328 knížetem Jekulem. Rozsáhlé pozemky dostal Jekul, syn Matyáše, od krále Ladislava IV za věrné služby už v roce 1282. Víska do roku 1963 byla sevřená na jedné straně kopcem Kurtova Skala a řekou Hnilcem. Zákruty řeky kopírovala cesta vedoucí z Margecan do okresního města Gelnica. Na protějším svahu nechtíc ustoupit potřebám lidí se zvedá od řeky kamenité návrší. V dávnější době tady byla pouze jedna ulice, jmenovala se Stará cesta. Nad ní ve stráni vyrostla nová vesnice. Stará musela ustoupit po výstavbě a napuštění přehrady Ružín. Dál od vsi vystoupáme po vrstevnici na Smolej, východněji od vsi se vypíná další kopec se svými 781m n. m. Ten nese název Šluchta. Na svazích Šluchty vlastnila naše rodina kousek lesa.

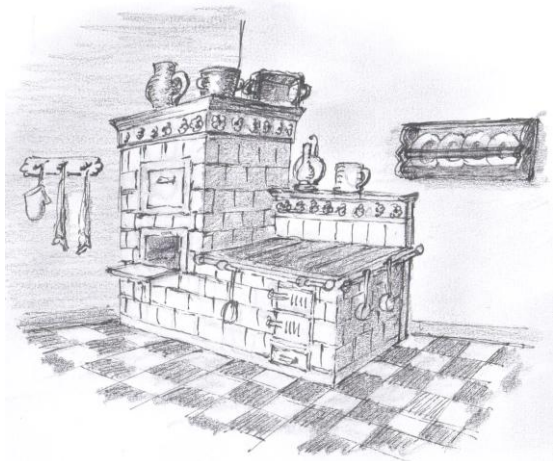
Jak jsem byla jako malá pyšná! My máme i les! My musíme být bohatí. Jen chaloupka, kde babička Boryša povila osm dětí, tomu neodpovídala.

Malinká, z vepřovic, postavená dědečkem Janem. Moc se mi v ní líbilo.

Později, v šedesátých letech musela být malinká a milá chaloupka opuštěna, a s ní i další stavení sousedů, kvůli zmíněné přehradě. Teta se strýcem spolu s prarodiči se přestěhovali do nového domu v téže vesnici, ale asi o dva kilometry dál.

Po vstupu do babiččiny staré kuchyně stál vlevo velký, bytelný stůl a kolem něj ze třech stran lavice. I toto byla práce dědečka Jana.

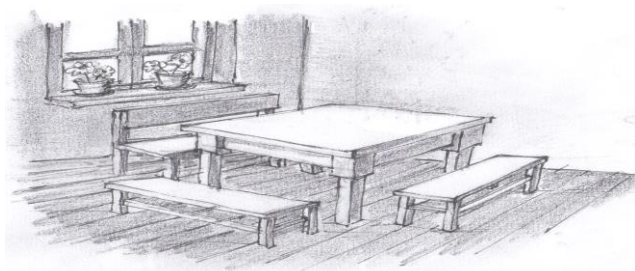

Ze dřeva uměl udělat cokoliv. Rámy oken a dveří, nábytek. Postavil stodolu, a i když nebyl kolářem, uměl udělat kolo k vozu. Postavil a udělal svými velkýma rukama vše, co domácnost potřebovala. Ve starém domě v Ulici vévodila kuchyni velká, zelená, kachlová pec.

Při pohledu na pec vám bylo okamžitě teplo, bylo evidentní, že MUSÍ krásně hřát. Před pecí byl v hliněné podlaze zbudován stupínek, to aby babička měla lehčí práci, vybrat chléb upečený v té báječné peci. Jako malá jsem na peci ráda za deštivého dne usínala.

Vlevo za lavicí byly dveře do kvelbu, kde měla babička na polici dobře vychlazené mléko, ošatku

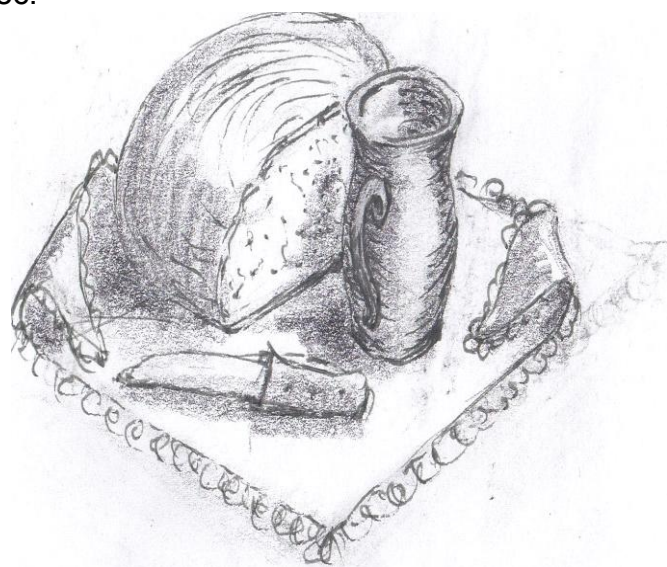

s vejci, krajáč s kyškou.

Ta se dala krájet nožem. Největší dobrota po běhání po polích, když naše žadonění o chléb s kyškou babička vyslechla a šla nás všechny obsloužit. Postavila si nás děti do řady. Na vždy čistou zástěru si přehodila přes rameno utěrku a chléb si opřela o

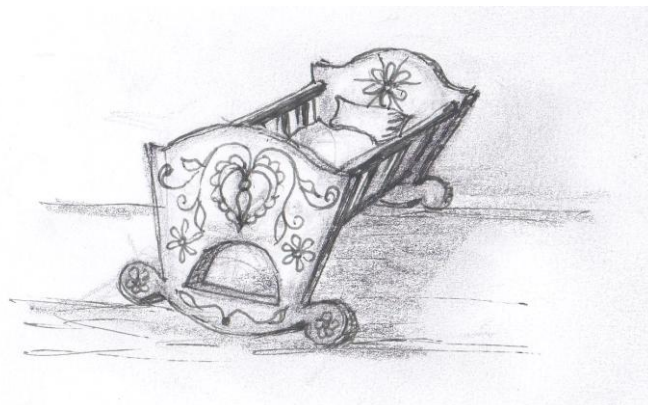
hrud'. Doma upečený bochník přejela rychle třikrát znamením kříže a pak do něj se zbožnou úctou zakrojila. Přičichla si ke střídce, kousek ulomila a ochutnala. Pak tedy nakrájela krajíce pro nás. Bochníky pekla velké, zadělávala jej postaru s kváskem uchovávaným v malovaném hrnečku na polici, s denním přidáváním mouky a vody. Pamatuji se na velkou díž, taky vydlabanou dědečkem, ve které chléb zadělávala. Ty mlaskavé zvuky míchaného těsta, ta vůně syrového těsta! Peklo se jednou do týdne, na každý den v týdnu jeden kulatý bochník. A nás děti vůně právě upečeného bílého chleba spolehlivě sehnala domů.

Babička lžící nakladla na krajíc tu báječnou kyšku, nožem ji rozsekala na velkém krajíci a hrubě posypala krystalovým cukrem. Kdo si nedal pozor, tomu kyška stékala po předloktí. Rychle se ta dobrota musela slízat ještě na cestě dolů, aby ani kapička nepřišla nazmar. Cukr báječně křupal mezi zuby. Také na její halušky zo syrom (s brynzou), nebo se zelím, nebo na výborné fazole na husto, vzpomínáme všichni se zasněním. Nevím, čím to je, ale ty chutě a vůně si moc dobře pamatuju dodnes. Neměla jsem ráda jediné polentu. To je kaše z kukuřičné mouky. Jedla se politá přepuštěným máslem a zapíjela kyškou. Poslední dvě jmenované položky šly pozřít, ne

sice jen tak, ale šly. Zato polenta mne škrábala v krku. Ani sama od sebe neměla tu správnou chuť očekávaného. Všechny její dcery, vnučky a dnes už i její pravnučky vaříme některá jídla podle receptů babičky.

Babička si s námi moc nepovídala, nehrála si s námi. Měla utkvělou představu o poslání ženy na tomto světě a to porodit co nejvíc dětí a nakrmit je a k tomu se postarat o pána tvorstva, svého muže. Mít dům uklizený, všechny práce na poli hotové, všechno prádlo v naprostém pořádku. Holky musely umět šít a vyšívát. Nic se dlouze neřešilo, vždy přišel příkaz a zákaz, a pokud nebylo vše tak, jak babička řekla, bylo zle. Nás děti držela ke klidu. Děda měl po úraze hlavy z Ameriky bolesti, tak se po nás chtělo, abychom byli zticha. My jsme ale nemohli poslechnout. Tolik zážitků z polí, luk, bylo potřeba sdělit za tepla. Komukoliv.

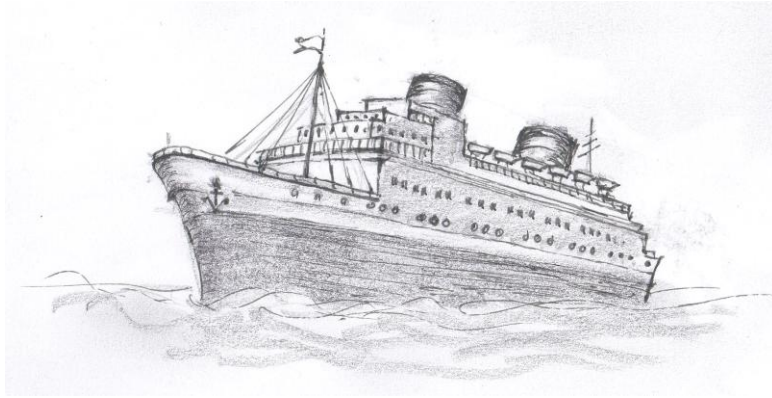

Dědeček před válkou vysekal ve skále za domem v břehu sklep, kde se za bojů 2. světové války a přechodu fronty schovávala celá rozvětvená rodina. Kde se po válce dobře vychladilo nadojené mléko, kde jablíčka ještě v červnu dalšího roku byla tvrdá, šťavnatá, jako by byla právě sklizená. Sklep (na Slovensku pivnica) sloužil jako lednice, kde babička uchovávala ty kousky masa ze zabíjačky, mléko, sýry a máslo. Další stavbou na pozemku babičky a dědečka byla kadibudka. Kadibudka před okny světnice ve dvoře byla ta nejhezčí ze vsi,

srdíčko ve dvířkách bylo tak akorát vysoko, že jste mohli zevnitř pozorovat, co se na dvoře děje. Také křížek ve štítu seníku byl správně umístěn. Ne s ohledem na dědovu výšku, ten měřil 195 cm, ale s ohledem na babičku, která měřila pouze 155 cm. Spát v seně jen tak přikrytí dekou a přivonět si k senu. To byly také zážitky. Ráno mně budila vůně sena a paprsek slunce deroucí se nepřiléhajícími deskami štítu. V kuželu slunečního paprsku se pomalu proháněl, sedal a zase vznášel prach ze sena. Dokázala jsem ten tanec pozorovat hodinu, až mne vyhnal hlad dolů do kuchyně k ostatním.

Dědeček měl z prvního manželství čtyři děti. Protože práce na Slovensku na začátku 20. století nebyla žádná, musel se rozhodnout a spolu se svými dvěma bratry odjel za moře, vydělat nějakou korunu. V Americe se jeho bratři uchytili a zůstali tam, ale můj dědeček v lomu utrpěl úraz hlavy, kdy do té doby naspořené peníze, musely být vydány na operaci, léčení a rekonvalescenci. Ve druhé vlně přijeli další Slováci za prací a přinesli dědovi nemilou zprávu. Jeho žena umírá na tuberu. „Vrať se a postarej se o děti“. „Pane Bože za co, vždyť nemám žádné peníze“. Ale zároveň už plánoval, jak se dostane přes oceán zpět. Nechá se najmout jako topič na lodi a cestu si odpracuje. Cesta to byla strastiplná.

Rekonvalescence nebyla ještě ukončená. Dědu často bolela hlava, pozůstatek úrazu v dole na uhlí. Ale pokud se chtěl dostat na Slovensko, musel zuby zatít a cestu si oddřít. Bez peněz, bez víry v lepší budoucnost přijel zpět.

Děda po návratu z Ameriky svou první ženu zastihl na smrtelné posteli. Musel se poohlédnout po druhé ženě, která mu bude oporou a také mu vychová jeho čtyři děti. V druhé vlně Slováků, kteří odjeli za prací do Ameriky, byli i bratři Juskové. Jejich sestra Barbora zůstala doma. Od pohřbu jedné ženy po svatbu s druhou uplynuly neuvěřitelné tři týdny. Bez ohlášek, narychlo proběhla svatba. Milovaná naše babička Borka. Byla to neslavná historie, kterou celá její rodina nikdy ani náznakem nekomentovala. Jak se to v rodině dověděli, nevím ani já, která se vždy o své předky zajímala. Na tuto historku nebyl nikdo z rodiny pyšný. Já to vím od své matky, která mne zavázala mlčením po dobu, kdy bude ona sama na světě. Už v Americe bratři o své sestře Janovi vyprávěli. Je pracovitá, poslušná, bude mít děti, protože si to už vyzkoušela. Byla „prespankou“. Bez svatby, bez ohlášek měla styk s mužem. Měla se sice vdávat. Ale její milý byl povolán do první světové války. V předvečer odjezdu do války zašla Boryška se svou kamarádkou za milým a za srdceryvného loučení došlo i na milování. Kamarádka poodešla kousek stranou a hlídkovala, aby loučení nebyl nikdo svědkem. V první bitvě, které se zúčastnil, padl. Ani se nedověděl, že bude otcem. Nikdy ani svým potomkům neprozradila jeho jméno. Jen můžeme hádat a to podle jmen, vytesaných na pomníku Padlých v 1. Světové válce v Margecanech. Ve velice silně založené katolické rodině se něco takového neodpouští. Prababička byla na Borku zlá a v květnu narozený klučík neměl přežít. Byl Borce odebrán a ona sama musela v den porodu pokračovat v praní prádla pro celou rodinu, která ještě doma zbyla.

Babička o svém mládí s námi nerada mluvila, nerada vzpomínala. Chlapec zemřel v srpnu. Babička dost zatrpkla a své i vyvdané děti vychovávala pouze k práci a poslušnosti. Po svatbě s dědečkem Janem měla k jeho čtyřem dalším osm. První chlapec zemřel hned po porodu. Neměla to lehké, určitě ne. Dědeček práci po úraze hlavy nikde nedostal, po válce měl pouze 10 Kč důchodu. Děti jako smetí rozených po roce a půl až po třech letech. Ale nikdy nezatrpkli. Dělal pro sedláka, na horských loukách sekal trávu, a na deset fůr naložených na dědově žebříňáku taženého dědovou kravkou a svezených dolů do údolí, mohl jednu fůru sena zavést do své stodoly. Bez nároku na korunu, pouze za seno. Na podzim dělali chlapi v lese. Později jsem se dověděla, že les pod Šluchtou je náš. Ale, co mohl dát za obživu? Nějaké vytěžené dřevo se prodalo, klestí a kůra sloužila na topení doma. Jak k lesu rodina přišla? Můžu jen hádat. Babička nebyla z moc chudobné rodiny, ale po prohřešku se s ní nikdo moc nemazlil a pouze zděděné podle práva mohla využívat. Pocházela také z 9 dětí. Takže polnosti se dědily, nebo se kousek po kousku z pole ukrajovalo tak, jak se děvčata vdávala, a chlapi ženili

pro obživu nové rodiny. Babička si nikdy nestěžovala, a i když jsem se ptala, měla pouze vyhýbavé odpovědi. Mezi vyřčeným a nevyřčeným jsem si dělala cestičku sama.

Že jsem sama vydržela v pokoji, kde visel velký obraz na stěně, byla zásluha velké plechové krabice s knoflíky.

To by měla Lucka Bílá přisun těch nejkrásnějších knoflíků na světě do své sbírky. Ani nevím, kde se ty knoflíky poděly. Ale některé skvosty vidím v duchu i po těch 60 letech. Jak byly krásné! Malé, větší, největší. Kovové, dřevěné, skleněné a z perleti. Lesklé, matné, všech možných barev, duhové, umělecky tvarované, zprohýbané, vypouklé i rovné nebo jen málo vystouplé.

Se dvěma, čtyřmi dírkami nebo jen s očkem vzadu. Přebírala jsem se v nich hodiny a hodiny. Třídila podle toho, jak jsem si je v mých očích na stupnici krásy ocenila a zase je ve skupinkách přesunovala, abych některý neošidila, že by byl málo krásný. Sestřenicí Marince se líbil úplně jiný a kompromisně jsme je znovu a znovu přebíraly a třídily.

Babička dostala portrét strýce Jana, který byl dovezen z Ameriky. Namalovaný nadějným malířem v Americe. Její bratr na něm vypadal jako živý, hlavu mírně nakloněnou k levému rameni, jako by poslouchal, co se kolem děje. Když jste přecházeli kolem velké postele, která vévodila stěně mezi dvěma okny, sledoval vás modrýma očima. Jako malá jsem se prastrýce na obraze bála a nechtěla jsem se na obraz ani podívat. Také se v rodině traduje, že obraz bez příčiny spadl z háku v pokoji, kde visel mnoho let. Až za nějaký rok si potom doma dali do souvislostí, že obraz spadl v čase, kdy strýc v Americe zemřel. Dal tak najevo, že sestru už neuvidí a že se loučí s domovem daleko za velkou louží? Mamka měla husinu na předloktí vždy, když se na obraz vzpomínalo. Svého strýce samozřejmě nikdy neviděla ve skutečnosti.

V mém životě na mne silně zapůsobilo ještě několik obrazů. Jeden z nich visel na zámku v Hradci nad Moravicí. Na obraze byl stůl, kolem stolu lidé na hostině v dobovém oblečení. Po upozornění průvodkyně, že se lidé kolem stolu budou za vámi otáčet spolu se stolem, když budete před obrazem procházet a stále se na něj dívat, jsem si to ihned vyzkoušela. Ano, bylo to tak. Nemohla jsem to pobrat ve svých asi šesti letech. Další silný zážitek mi přivodil obraz Noční hlídky od Rembranta v Rijksmuseum v Amsterdamu. A samozřejmě ten portrét prastrýce v pokoji ve staré chalupě dědečka a babičky v Ulici.

Prababičku si pamatuji pouze z jedné návštěvy. Ležela už na smrtelné posteli. Mně byly čtyři roky. Abych nerušila při modlení za duši prababičky, uklidili mne do kolíbký. Bála jsem se pohnout. Kolíbka se nakláněla při sebemenším pohybu. Byla jsem už dost velká na kolíbký a obavy, že přepadnu přes postranice, byly na místě. Přišel strýc Jozef a z vězení mne vysvobodil. Potom jsem musela na chvíli k postranici postele, na které ležela prababička. Zemřela 16. ledna 1956.

Byla jsem u babičky v zimě na vánoce. Teta Katka, mladší sestra mamky měla v té době 22 let. Jezdila celkem často k nám. Když jsem ji viděla, hned jsem si balila svůj kufřík s oblečením. Pojedu daleko vlakem za babičkou. Jakmile jsme dorazili na Slovensko, už jsem tesknila po mamce a sestře, které zůstaly v Havířově.

Nechtěla jsem nic jíst. Přála jsem si i na Štědrý večer fazole. I jaly se mi plnit přání a rychle postavily fazolky na plotnu. Když pozdě večer fazole změkly a daly se už jíst, řekla jsem tetě, že je nechci a budu jíst až u maminky. Asi měly se mnou trápení.

Pořád odbíhám, ale vzpomínky mi v hlavě vyskakují a rostou, jako houby po dešti. Musím se s tím podělit. Snad si to čtenář přebere.

Jak se lidé stravovali? Pokud měla kravka mléko, doma zůstalo velmi málo z jejího dojení. Utlouklo se máslo, které se prodalo, podmáslí mohli vypít děti.

Ale ne na žízeň! Pouze jako doplněk k vařeným bramborám k obědu. Nejčastěji měli k jídlu brambory, které pěstovali na úzkém, kamenitém políčku nad řekou, naproti pod horou Folkmarská skala. Políčko se svažovalo dolů k řece a bylo umění se na poli udržet, jak příkrý byl svah. Potom jedli hodně zelí, nejdřív dušené po sklizni, potom kysané. Flíčky s dušeným zelím bylo a je moje zamilované jídlo dodnes. Při kysání se vrstvy zelí prokládaly malými jablíčky, která děvčata sbírala v lesích. Tam rostly jaderničky zcela bez lidského přispění v pěstování. Halušky s kysaným zelím, to byl svátek, protože to muselo být omaštěno proužkem slaniny. Tu získali z prasátka chovaného v chlívků, ale pro rodinu maso ze zabíjačky nebylo. Pouze nějaká slanina. A uzená žebra. Po zabíjačce se prodalo, co šlo. Ta koruna v domě chyběla pořád. Na poli se také pěstovaly fazole, hrách a boby. To byla další část jejich jídelníčku. Pěstovala se také řepa, červená, černá i bílá.

Děti od malička musely pomáhat s obživou. Nejmladší pásly cizí husy, později krávy a pracovaly také na poli, posluhovaly. Chodily za války po obcích až daleko za Černou horu, tam kde měli mlýny a všude si vyprosili hrst toho, čeho byli mlynáři ochotni se zříct. Hrst bílé mouky, co se nad ní srdce smálo, protože obě (Zuzka i Borka) už viděly ty koláče, které babička upeče. To se dělo pouze na vánoce, kdy si mohly pochutnat na koláči. Samozřejmě, koláč byl prázdný. Neměl náplň. Jiný mlynář přihodil do pytlíku hrst otrub k bílé mouce. Děvčata, bylo jim 6 a 9 let, tak chodila i několik dní, malé nožky bez bot klouzaly po mokré trávě, přes ostré kameny. Spaly v senících. Kdysi dávno jsem se babičky zeptala, jestli neměla strach, že se děvčatům na cestách něco stane. Odpověděla mi, že ne. Hladových krků měli doma stále dost, a pokud byly holky mimo domov, musely se o skývu pro sebe postarat samy. Mamka vzpomínala, že z domu na cestu každá dostala krajíc chleba a radu, že si mají natrhat ostružiny a do krajíce vetřít.

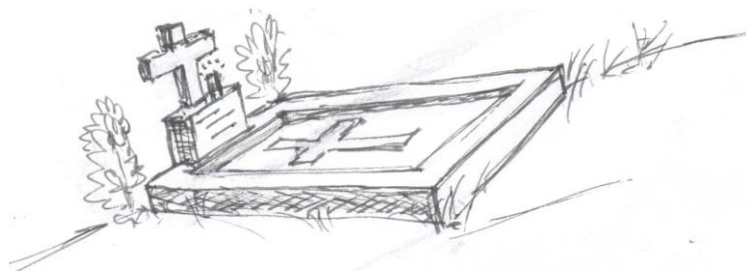
Babička při práci na poli to dělávala taky tak, proto ty rady. A zapijte vše vodou z potoka. „Nesnězte si to hned

první den, nevíte, jestli někde dostanete něco k jídlu“. Takové rady na cestu! Nedokážu si představit, že bych takto řešila stejnou situaci já. Moje maminka šla do služby ve čtrnácti letech. Teta Halka tou dobou už sloužila u svého strýce, ten měl hospodu a obchod. Teta Halka dělala doma vše, jako by to byla její domácnost. Její teta prodávala v obchodě. Teta Borka pracovala na pile, pracovala už jako dítě, stejně jako strýc Jozef, teta Anička sloužila v zámku a později vstoupila do kláštera, vystudovala zdravotní školu a starala se 50 let o nemocné a postižené ženy. Příští rok jí bude 90 let. Je to žena stále se usmívající a očima plnými lásky pozoruje lidi kolem. Nohy ji moc neslouží, ale hlavu má čistou. A je ze všech tet nejvíc podobná naší mamce.

Ale i tak si na vše, co moje hlava a vzpomínky mamky, tety a sporadické vyprávění babičky vzpomínám s láskou ke kraji, k dědině a lidem v Jaklovcích. Ráda se tam vracím, po rozdělení Československa stále méně, ale o to s větší radostí, že zase uvidím rodnou hroudu maminky.

Letos to bude jedna z posledních cest. Jedu na Slovensko spolu se svými sourozenci. Maminka nám před měsícem umřela. Její přání bylo umřít doma. Vzhledem k jejím zdravotním komplikacím jsme ji poslední přání splnit nemohli. Proto jsme se rozhodli zavézt část jejího popela do Jakloviac a uložit jej k jejím rodičům.

Snad mi to pomůže se vyrovnat s její smrtí.